

How to Evaluate the Political Transition

CUM SĂ EVALUĂM TRANZIȚIA POLITICĂ?

ADRIAN MIROIU

This is a methodological analysis of the essay published by Vladimir Pasti. Being focused on an assessment of the political transition in Romania, the main which should be raised is: "what is the transition?" on "what are the elements relationally involved in the process of transition?" By assuming that Pasti adopts a pragmatic view on the matter, the author puts forward three methodological models of assessment and demonstrates both their advantages and shortcomings.

L a sfârșitul lunii mai 1994, ziarul "Curierul național" publica, în două numere consecutive, un incitant eseul al lui *Vladimir Pasti*, influent analist și, în același timp, o importantă personalitate politică, privitor la evaluarea tranzitiei politice în România. Am să încerc mai jos să evaluez însăși această idee a unei evaluări a tranzitiei politice. Pentru ca lucrurile să fie limpezi, voi menționa dintru început două chestiuni: mai întâi, că - deși într-adevăr privesc cu simpatie multe dintre ideile expuse de Vl. Pasti - adecvarea sau neadecvarea lor efectivă la realitatea românească nu va avea vreo importanță deosebită în aprecierile pe care le voi face mai jos; căci ceea ce mă va interesa îndeosebi e cadrul teoretic în care se mișcă autorul, iar nu efectiva lui aplicare pe un caz dat (anume, cel al tranzitiei politice în România). În al doilea rând, concluziile pe care le voi trage sunt de natură mai degrabă metodologică, nu empirică. De aceea, ele vor trebui înțelese nu atât ca opinii politice, cât ca opinii despre natura opiniilor politice privitoare la tranzitia politică.

Vladimir Pasti este sociolog; atunci când își pune problema tranzitiei, el are de aceea în vedere *relația*, nu în primul rând elementele care se pun în legătură prin aceasta. Ca filosof, mărturisesc că aş fi fost înclinaț să petrec o bună vreme întrebându-mă ce sunt acele elemente între care să existe tranzitia politică. Eventual, aş fi continuat întrebându-mă care sunt caracteristicile lor și cum sunt eliminate ori achiziționate acestea. Pare-se însă că pentru un spirit ca al lui Vl. Pasti, astfel de probleme sunt mai puțin importante, și atunci asupra lor am fi zăbovit prea mult și fără de folos. Înclin să îi dau dreptate,

CUM SĂ EVALUĂM TRANZIȚIA POLITICĂ?

în sensul că o analiză a tranzitiei ca relație va fi în același timp relevantă pentru a înțelege ce sunt și relațele ei.

Urmează problema cea mai spinoasă, dar în același timp cea fundamentală. Aceea de a găsi criterii de a înțelege ca un *concept riguros* ideea de tranzitie politică. Dacă ne întrebăm: ce este această tranzitie? ori: între ce și ce se desfășoară ca tranzitie? - atunci sarcina noastră rămâne una conceptuală. Dacă punem altfel problema, de pildă: unde se găsesc semne ale tranzitiei politice? - atunci problema noastră devine una semantică: privește aşadar raportul dintre un construct conceptual și o anume realitate. Dacă, dimpotrivă, problema se pune în termenii succesului sau eșecului tranzitiei, atunci lucrurile, după cât îmi par, se schimbă iarăși de la rădăcină. În acest loc încearcă de altfel să sape Vl. Pasti. El adoptă o poziție "pragmatică". Vreau să fiu că se poate de clar în legătură cu folosirea aici a termenului "pragmatic": el nu vizează ideea general filosofică a unei poziții *pragmatiste*, după care valoarea unei idei, a unei abordări se pune în termenii utilității ei efective. Nu am în vedere nici un epitet laudativ, însă amăgitor, cum că autorul nu se încurcă în chestiuni mărunte, nesemnificative, ci privește lucrurile ca un adevărat om politic, ținând seamă doar de ceea ce exprimă eficiență. Sensul e altul: anume, unul metodologic. Când zic că perspectiva lui VL. Pasti e una pragmatică, încerc să accentuez că pentru el contează drept criterii de apreciere a unei abordări teoretice în primul rând nu cele interne (conceptuale), ci aceleia care vizează operaționalitatea, aplicabilitatea ori relevanța ei relativă la realitate.

Chiar dacă nu explicit, din textul lui VL. Pasti cred că răzbate o atare perspectivă. Astfel, el deosebește între trei moduri de a evalua tranzitia politică. Primul: tranzitia are loc în măsura în care are loc o schimbare a conducerilor; al doilea: tranzitia are loc în măsura în care se

dezvoltă instituții asemănătoare celor occidentale. Cum voi discuta pe larg cel de-al treilea mod, nu îl iau de pe acum în seamă. S-ar putea însă că autorului să nu fie prea limpezi *criteriile* după care se deosebesc cele trei abordări. Căci el nu oferă o înțelegere conceptuală a deosebirilor dintre ele. Dacă s-ar răspunde: bine, dar aşa s-au pus la noi problemele - sigur că am fi mulțumiți doar de existența unui fapt, dar nicidcum de o explicație; dacă s-ar zice: nici nu există alte modele - atunci oricând am putea propune alte zece moduri de a aborda tranzitia, cătă vreme nu s-a probat că nu pot să existe și altele.

Îmi pare însă că în spatele clasificării lui VL. Pasti se află totuși ceva serios. În primul caz, criteriul avut în vedere pare să fie cel al *definiției* sistemului politic. Prin ce se definește acesta? Aici poate că primul răspuns care se poate da e că sistemul politic se definește printr-o sumă de instituții. Nu cred că mă însel dacă admit că și VL. Pasti aderă la o atare definiție (de altfel, el va face apel la ea în discuțiile imediat următoare).

Numai că imediat lucrurile se complică, dacă întrebăm ce este o instituție cuprinsă în acest sistem. Dar atenție: întrebarea accasta este ca însăși îngălătoare. Fiindcă ea poate fi înțeleasă în două feluri: fie ca o cerință de a defini structura *formală* a unei instituții (cu accent pe ce face ca ea să fie *politică*); fie ca o cerință foarte generală, i-aș zice "ontologică", cu privire la statutul ei de existență. Or, aici VL. Pasti nu e sociolog, ci mai degrabă filosof (dar din pacate nu unul riguros). El aruncă o privire spre aspectul ontologic al ideii de instituție cuprinsă în sistemul politic, și raționează plecând de aici.

Anume: să presupunem că cineva definește o instituție prin referire la structura sa, la regulile sub care funcționează; altul - prin referire la oamenii care o compun. Potrivit celei de-a doua strategii, cineva - un filosof individualist, să zicem - ar putea susține că o instituție este

de fapt suma acțiunilor oamenilor ce o compun (eventual, el ar putea adăuga: și nu e nimic în plus). Nu este greu de văzut că Vl. Pasti se raportează la acest ultim fel de a vedea lucrurile. Argumentul său poate că ar putea fi reconstruit acum în felul următor: în evaluarea tranzitiei politice, o abordare a fost aceea inspirată de individualism, care a elaborat criteriile tranzitiei în funcție de felul în care se produceau schimbări în acțiunile persoanelor individuale.

Desigur că nu poate fi ignorată o astfel de procedură de a încerca o evaluare a tranzitiei politice în România. Mai mult, eu consider că ea nu poate fi marginalizată, fie și pentru simplul motiv că abordările de tip individualist (în particular, liberale și libertariene) sunt aproape inexistente în analizele făcute aspectelor politice de la noi. Această procedură nu e însă reductibilă la forma simplistă (chiar voit caricaturală) pe care o are în vedere Vl. Pasti. În felul în care el o definește, desigur că îl poate aplica atributul de ideologie: de instrument de a impune anumite schimbări într-o anumită zonă a societății. și nu cred că mulți dintre noi se pot îndoia de acest diagnostic (exemplile sunt prea numeroase pentru a fi discutate; deși poate că vestitul punct 8 al Proclamației de la Timișoara ar merita o mențiune specială). Însă aici sunt alte două probleme: mai întâi că - așa cum am menționat - abordările individualiste nu sunt epuizate deja prin modelul dat; și poate că ar merita și ele să fie investigate (oricum Vl. Pasti nu cred să aibă simpatie prea mare pentru atari metode). Apoi, dacă avem în vedere alte definiții "ontologice" ale instituțiilor (de pildă, unele comunitariene), atunci apar și alte strategii de a evalua tranzitia politică, ca să nu mai vorbim de diversitatea care răsare odată ce ținem seamă și de celalătă față a definiției unei instituții (prin raportare la structuri). Obiecția mea e deci următoarea: analiza lui Vl. Pasti fie nu e completă, fiindcă nu menționează o puizerie de alte metode de evaluare a tranzitiei; fie nu este motivată,

fiindcă nu dă temeiurile alegerii numai a unor astfel de modele.

În parte totuși, răspunsul său ar putea să stea în următoarele: pe de o parte, el ar putea să extindă tema perspectivei ideologice și să argumenteze că problemele pe care le-am numit "ontologice" cad într-o astfel de parohie (sau, dimpotrivă, ar putea să argumenteze explicit în favoarea unei perspective comunitariene); pe de altă parte, ar putea să răspundă obiecției de incompletitudine a analizei, accentuând că cel de-al doilea model de evaluare a tranzitiei cade sub rubricile de care eu ziceam că au rămas libere. Cum am accentuat destul asupra primului model, mă voi opri aici mai pe larg asupra celui de-al doilea (și, în consecință, voi analiza și posibile reacții de felul celei menționate mai sus).

Îmi pare că, în felul în care pune Vl. Pasti problema, ideea că cel de-al doilea model în care s-a încercat tranzitia politică de la noi vizează *structurile* instituțiilor politice nu se susține. Cel mai important argument e formulat de Vl. Pasti cu ajutorul noțiunii de *asemănare*: asemănarea dintre sistemul politic creat la noi și cel din țările occidentale ar fi, aparent, un criteriu de a măsura tranzitia politică. Numai că, atrage autorul pe bună dreptate atenția, asemănarea nu e o noțiune pe care să ne sprijinim în acest loc.

Într-un pasaj celebru din *Politica*, Aristotel argumenta la un moment dat în felul următor: "c clar că din natură statul este anterior familiei și fiecăruia dintre noi; căci corpul trebuie să existe înainte de organe; și suprimându-se corpul, nu va mai fi nici picior, nici mâna, decât numai cu numele, precum se poate numi mâna o mâna de piatră; căci, fiind stricată va fi tot mâna (însă numai cu numele), căci toate lucrurile se determină prin menirea și prin puterea (de a împlini această menire), așa că dacă nu mai sunt aceleași nu se poate zice că au aceeași fire, ci doar același nume". Mâna de piatră și mâna au doar același

CUM SĂ EVALUĂM TRANZIȚIA POLITICĂ?

nume; căă vreme însă ceva nu împlineste menirea, doar numele îi mai rămâne. Subiacent argumentului lui VI. Pasti e că în cazul sistemului politic de la noi ceea ce a contat nu a fost, din nefericire, menirea.

Dar cel de-al doilea model beneficiază într-un fel de forță ideii de asemănare: asemănarea instituțională (chiar cu caracteristica relevată aici) a putut fi considerată ca un criteriu de apreciere a tranzitiei politice. Sunt de acord aici cu VI. Pasti în două puncte (sper că i-am înțeles corect poziția): mai întâi, că într-o societate ca a noastră, ieșită din coșmarul unei atotcuprinzătoare schizofrenii la nivelul sistemului politic (acest lucru interesează aici!), ideea depășirii acesteia, faptul că ceva (în cazul de față: o instituție) "se potrivește" cu ceva din realitate a fost prea puternică pentru a-i rezista. În al doilea rând, că atunci când s-a luat această asemănare drept criteriu de măsurare a tranzitiei politice, s-a produs o confuzie: confuzia dintre a defini ceva și a formula criterii pentru a selecta, delimita, măsura ceva.

Nu de puține ori suntem tentați să considerăm că atunci când identificăm caracteristica definitorie a ceva, am dat prin chiar această operație și criteriile de a-l identifica. În istoria filosofiei se citează de multe ori (bineînțeles că nu toți filosofii vor fi de acord cu acest exemplu!) conceptul de adevăr. Caracteristica lui definitorie - ideea de corespondență - este una; dar criteriile pentru recunoașterea adevărului trebuie să fie altele (bunăoară coerenta, utilitatea etc.); corespondența ca atare nu este și un criteriu. Analog, faptul că instituțiile politice create la noi seamănă celor din țările cu vechi tradiții democratice ar putea desigur să ne indice natura lor; dar nu vor fi neapărat și un semn că ele vor funcționa ca instituții democratice (deci că vor putea fi *identificate* ca atare).

Sper că până în acest moment VI. Pasti să fie de acord cu mine. Oricum, eu mă voi despărți de el mai jos, chiar privitor

la acest punct. Căci, deși respinge cel de-al doilea model, VI. Pasti e totuși într-un sens mai adânc atașat acestuia; sau, cel puțin, este confuz, lăsând impresia unei acceptări a unora dintre premisele lui. Într-adevăr, când va vorbi în continuare despre sistemul politic de la noi, el va avea mereu în vedere acele instituții și chiar va asuma că etapa *construcției institutionale* la nivel politic s-a încheiat; că a rămas doar ca acesta să-și preia - citez - "rolul fundamental, cel de proiectare și realizare a tranzitiei în toate domeniile".

Punctul meu de vedere e următorul: în acest loc avem a face cu *trei* modele de evaluare a tranzitiei politice; dar VI. Pasti pare să nu observe decât existența a două dintre ele (și e ciudat că se întâmplă acest lucru, fiindcă o sumă de indicații mă fac să cred că el ar fi de fapt mai apropiat de cel pe care îl ignoră).

Tot aici voi face o altă observație: VI. Pasti vorbește de existența a două "perioade de grătie" în evoluția post-décembristă a societății noastre. Din pacate, în afară de caracterul șocant al exprimării, eu nu văd ca tezele despre cele două perioade să aibă vreo semnificație teoretică; mai mult, mi se pare că accentul asupra lor e uneori de natură să producă o imagine greșită asupra ideii de tranzitie politică pe care o susține VI. Pasti. Căci, oricât de generoși am fi, nu putem ca din punct de vedere teoretic să nu legăm existența celor două perioade de cel de-al doilea - și respins! - model de înțelegere a tranzitiei politice la noi. Nu voi insista însă asupra acestui punct. Probabil că tezele despre cele două perioade de grătie vor fi fost menite să aibă și alt rol decât teoretic: de pildă, unul ce ține de ideologia pe care autorul vrea, cel puțin implicit, să o propună; dar tocmai de aceea nu îmi propun să le discut aici.

Așadar, care sunt cele trei modele ale tranzitiei care se ivesc acum? Când zic "acum" vreau desigur să subliniez că am în vedere o altă dimensiune decât cea discutată mai devreme (cea conceptuală). Anume, am

în vedere dimensiunea semantică: ce corespunde în realitate ideii de tranzitie politică? Primul dintre cele trei modele e chiar cel respins la acest punct de Vl. Pasti:

1) În România au fost create o sumă de instituții politice caracteristice unui sistem democratic modern; problema este ca, în timp, ele să se rodeze și să funcționeze corespunzător.

Să ne amintim care e scopul pe care și l-a propus în eseul său Vl. Pasti: e acela de a realiza o evaluare a tranzitiei politice în România. Potrivit acestui model, evaluarea va fi una *în două trepte*. Anume: a) se evaluatează instituțiile politice respective; b) se evaluatează funcționarea lor, în formularea deja amintită a lui Aristotel, se evaluatează felul cum își îndeplinesc ele menirea. În particular: se evaluatează căt de democratice sunt aceste noi instituții politice (după, să zicem, criteriul asemănării lor cu instituțiile din democrațiile moderne). Aici ar fi greu să nu recunoaștem că evaluarea tranzitiei politice ar fi optimistă. Dar nu prea pesimistă ar fi nici evaluarea tranzitiei politice dacă ne-am raporta la cea de-a doua treaptă: fiindcă de bună seamă nu ar fi fost greu să se argumenteze, într-un stil moștenit din epoca de aur, că deși mai sunt unele greutăți, le vom depăși cu încetul.

Contra acestui model, dacă înțeleg bine, argumentul lui Vl. Pasti este dublu: mai întâi, aici de fapt nu e decât un rând de criterii (în fond conceptuale) de evaluare a caracterului democratic al unei instituții (cum observam mai sus, aceste criterii vizează structura *formală* a celor instituții). Am menționat mai devreme ce i se poate obiecta acestui mod de a pune lucrurile. Dar urmează a doua parte a argumentului (iar aceasta e cea letală): atari criterii sunt mai degrabă prefabricate; ele iau drept date de-a gata o realitate și în același timp un mod de conformare la acea realitate. Știm care sunt caracteristicile realității, știm care sunt problemele de rezolvat. Potrivit acestui model, însuși sistemul politic dă criteriile de evaluare a tranzitiei politice. Or, pare-se că

mai degrabă evaluarea sistemului politic se află în afara lui: societatea (în care e de domeniul evidenței existența unui impas urias) mai degrabă decât sistemul politic va fi "măsura" tranzitiei politice. Nu invers.

Cu aceasta, apare propunerea lui Vl. Pasti:

2) În România au fost create o sumă de instituții politice caracteristice unui sistem democratic modern. Problema este dacă ele reușesc ca, prin funcționarea lor (efectivă sau expectată) să eliminate deficiențele fostului sistem politic.

Să observăm că și modelul lui Vl. Pasti e tot în două trepte. Aici eu am o obiecție foarte generală, de principiu: când lucrezi cu două rânduri de criterii, ori cu două principii, undeva tot se va întâmpla să se iovească un conflict. Cum să îl rezolvi? Eu nu cunosc vreun panaceu. Probabil că soluția lui J. Rawls, de a ierarhiza lexical principiile ori criteriile e cea mai rezonabilă; ceea ce nu o împiedică să nască impresia că pe undeva se ascunde de fapt o lipsă de temei.

Trebuie să recunoșc că modelul lui Vl. Pasti îmi pare mult superior celorlalte două menționate în eseul lui; și cum, din păcate pentru viața noastră politică, doar celelalte au mai fost "elaborate", cred că acest model naște cea mai promițătoare cale de a înțelege evoluția societății noastre în perioada post-decembristă. Valoarea lui stă în cel puțin două locuri: mai întâi, în faptul că îndreaptă atenția spre *diagnosticarea* așteptărilor cărora sistemul politic de la noi ar trebui să le facă față. Plecându-se de aici, măsurarea tranzitiei politice va putea deveni obiect al unei cercetări teoretice riguroase. (Chiar și în paranteză, nu pot să omit menționarea unei remarci profunde a autorului. Vorbind despre așteptările de la nouul sistem politic Vl. Pasti subliniază că răspunsul a luat forma accederii *în sistemul politic*, nu neapărat *la putere*: "problema a fost: cine este acceptat înăuntru, cine rămâne pe din afară?... A fost o perioadă a luptei, dar nu atât pentru putere, ci pentru a

CUM SĂ EVALUĂM TRANZIȚIA POLITICĂ ?

fi cuprins în mecanismele puterii, în instituțiile acesteia").

În al doilea rând, valoarea modelului propus de Vl. Pasti vine din aceea că atrage atenția asupra caracteristicilor de avut în vedere atunci când vrem să evaluăm tranziția politică. Nu va mai fi vorba de asemănarea cu unele instituții din democrațiile moderne, ci de alte trăsături *relevante scopului*, anume evaluării tranziției politice. Autorul menționează cinci astfel de trăsături: lipsa de ideologie; lipsa de politici globale și sectoriale; lupta pentru administrație; guvernarea în folos propriu; lipsa de reguli politice. Mărturisesc că sunt de acord cu această analiză a lui Vl. Pasti, chiar și cu concluziile pe care el le trage de aici. De pildă, o remarcă interesantă e aceea că lipsa de ideologie conduce la inhibarea căutării de probleme și, ca un corolar, la inhibarea recunoașterii că există probleme. (O remarcă oarecum colaterală: o astfel de concluzie e în concordanță cu teoria asupra deciziei în condiții de incertitudine pe care a formulat-o, în ultimii cincisprezece ani, profesorul Cătălin Zamfir).

Aceste opinii ale mele sunt însă "de ordinul întâi", sunt adică direct despre realitatea politică; or, aici mă interesează cele "de ordinul doi", deci opinile despre opinile de ordinul întâi. Așadar, cel de-al doilea loc valoros al modelului lui Vl. Pasti e că atrage atenția asupra unor trăsături de avut în vedere în evaluarea tranziției politice. Pe sociolog poate că îl va tenta să se apeleze mai mult asupra lor (și poate că va găsi că nu am fost destul de precaut atunci când am fost de acord cu analiza lui Vl. Pasti, dar lucrul acesta nu va influența cele ce vor urma). Pe mine, ca filosof interesat de aspecte metodologice, mă interesează altceva în abordarea lui Vl. Pasti. Să ne amintim că abordarea lui e în două trepte. În prima, sunt identificate anumite structuri politice; în a doua, este evaluată măsura în care aceste structuri corespund așteptărilor de la actualul sistem politic (în particular:

cât reușește el să elimine din problemele în fața cărora a sucombat fostul regim). Două sunt lucrurile care mă atrag aici.

Primul ar putea fi formulat, cu o oarecare precauție, astfel: modelul se detașează de valorizări neneccesare. Nu susțin teza foarte tare, după care într-o cercetare științifică (în cazul nostru, cercetarea măsurii în care în România ultimilor ani a avut loc o tranziție politică) orice valoare trebuie eliminată. Dar în folclorul creat la noi pe teme precum aceasta a dominat prea mult impregnarea oricărui assertiuni de valorizări (de multe ori nesupuse vreunui control argumentativ) încât evidența detașare de acestea în modelul lui Vl. Pasti se cuvine menționată. Nu avem decât să luăm în seamă felul în care autorul caracterizează vechiul sistem politic pentru a ne convinge de detașarea lui de atari neneccesare valorizări. După Vl. Pasti, carentele lui erau: incapacitatea de a receperă problemele reale ale societății; de a se autoperfecționa; de a produce obiective politice noi; de a comunica și de a mobiliza populația pentru realizarea obiectivelor sale; de a se racorda la structurile mondiale. Unora, lipsa de accente valorizatoare în abordarea lui Vl. Pasti le-ar putea părea cinică și în orice caz neatrăgătoare. Mie mi se pare un semn al unui bun început.

Al doilea lucru care mă atrage este ceva mai dificil de formulat. E vorba de faptul că selectarea trăsăturilor relevante ale sistemului politic s-a realizat *pe tecnicul* capacitații acestuia de a rezolva problemele lăsate bătă de vechiul regim. Altfel zis: acele trăsături luate în seamă în evaluarea tranziției sunt variabile de o anumită definire a felului în care urmează a fi realizată evaluarea. Potrivit modelului lui Vl. Pasti, nu avem a face cu două tărâmuri care își stau față în față: cel al sistemului politic, cu caracteristicile sale, și cel al problemelor pe care el ne așteptăm să le rezolve. Puntea e dată de felul în care e definită ideea de evaluare a tranziției (prin

conceptul de măsură a eliminării deficiențelor vechiului regim). Evaluarea are sens, pare a sublinia autorul, numai dacă definim caracteristicile sistemului politic în funcție de menirea acestuia.

Pentru a fi mai lăpide, voi folosi o analogie. Să presupunem că cineva încearcă să studieze un domeniu de fapte empirice. Pentru aceasta, el formulează o teorie. Altineva, desigur, e liber să formuleze și cu totul altă teorie. Problema e că felul în care este descris domeniul de fapte empirice este cu totul independent de noțiunile teoretice introduse. Unii filosofi au argumentat că supozitia de independență nu ține, că orice formulare a unei descrieri a faptelor este *încărcată teoretic*. În cazul nostru, domeniul de fapte privește instituțiile sistemului politic. Obiectivul e acela de a formula teorii ale tranzitiei politice (adică, într-un fel, o teorie care să măsoare unele trăsături ale acestui sistem). Modelele menționate de Vl. Pasti sunt încercări în acest sens. Problema e acum (în chip analog cazului general schițat mai sus) următoarea: este posibil să oferim o descriere a sistemului politic care să fie independentă de felul în care ne raportăm teoretic la el (în particular: de felul în care măsurăm o caracteristică a lui)? Ceea ce apreciez e faptul că răspunsul subiacent modelului lui Vl. Pasti e unul negativ: descrierea sistemului politic nu e niciodată neutră (teoretic), neîncărcată de procedura de evaluare a tranzitiei politice.

Cele zise aici ar putea să aibă consecințe importante. De menționat în primul rând ar fi faptul că se aruncă o umbră asupra procedurii în două trepte de evaluare a tranzitiei politice. Căci, dacă remarcă de mai sus ține, atunci treaptă întâi ar trebui luată ca relativă, dependentă de cea de-a doua. Numai că nu mi se pare că lui Vl. Pasti i-a fost pe deplin lăpide cât de departe duce modelul pe care l-a propus. Mai precis: nu știu dacă a remarcat semnificația *metodologică* a abordării sale și dacă, deci, a remarcat răsturnarea

conceptuală care decurge din propunerea sa. Sunt tentat să cred că, mai degrabă, răspunsul este negativ.

Aș avea două argumente în acest sens. Primul e că Vl. Pasti admite susțineri (uneori explicit făcute, iar alteori numai implicate) care nu cred că sunt concordante cu propriul său model; al doilea e că nu a observat că există și un alt model (cel de-al treilea de care vorbeam mai devreme) care, după mine, este în mai mare consonanță cu punctul de vedere metodologic deslușit mai sus.

În special în cea de-a doua parte a eseului său, Vl. Pasti face o serie de aprecieri care nu cred că se susțin potrivit propriului său model. De pildă, una dintre concluziile sale este că se poate aprecia că tranzitia politică s-a încheiat pe una dintre dimensiunile sale - aceea de construcție instituțională; că urmează ca sistemul politic să-și preia rolul de proiectare și realizare a tranzitiei în toate domeniile. Dar o atare concluzie nu cred că se poate susține. Din două motive, cel puțin. Primul e că ea seamănă prea mult cu cea care decurge din respinsul model al doilea (cel ce viza măsurarea tranzitiei politice prin gradul de asemănare a instituțiilor politice de la noi cu cele din democrațiile moderne); or, nu văd ca ea să fie dedusă prin mecanisme cu totul diferite decât cele puse în acel model. Al doilea motiv e că se uită faptul că trăsăturile sistemului politic nu sunt prefabricate pentru cercetător, ci depind de punctul de vedere teoretic adoptat. Or, aici Vl. Pasti procedează că și cum nu ar exista vreo legătură între aprecierea unei instituții politice și măsura în care ea contribuie la eliminarea unor deficiențe lăsate de fostul regim politic. Se procedează uitându-se importantul fapt metodologic subliniat mai sus: că și cum o instituție politică ar avea (contrar propriului model al lui Vl. Pasti) o valoare în afara criteriilor stabiliți prin model. (Sigur, s-ar putea argumenta, că are și altă valoare; dar atunci cum se impacă propunerea de

CUM SĂ EVALUĂM TRANZIȚIA POLITICĂ?

evaluare doar în termenii eliminării deficiențelor fostului sistem politic cu o atare replică?).

Sau, o altă concluzie a lui Vl. Pasti este că "sistemul politic actual, adică partidele, nu dispun de caracteristicile necesare pentru a-și asuma coordonarea tranzitiei... Fără transformări importante la nivelul partidelor politice, impasul nu poate fi depășit". Mai întâi, de niciunde până în acel loc nu rezulta că partidele definesc sistemul politic actual; Vl. Pasti menționase el însuși parlamentul, guvernul subordonat parlamentului, constituția, curtea constituțională, președintele cu atribuții limitate etc. Să trecem peste acest lucru (să admitem, de dragul argumentării, că aici autorul voia doar să accentueze asupra partidelor). Dar, în al doilea rând, nu decurge deloc că soluția stă în transformări la nivelul partidelor. De ce nu ar fi necesare transformări în alte părți ale sistemului politic? Să remarcăm totodată că afirmația este vagă: înseamnă să se transforme fiecare partid, ori să se transforme structura însăși a organizării multipartinice a sistemului politic? Sau, poate că afirmația e încă mai tare: că ideea de partid tradițional este incapabilă să dea seamă de așteptările ce se pun în fața sistemului politic de la noi, astăzi.

Probabil că, în calitate și de actor în jocul politic, Vl. Pasti nu și-a permis să dezambiguizeze această afirmație. La rândul meu, nu îmi permit să speculez spunând că o *anume* poziție ar decurge din criteriul său de evaluare a tranzitiei politice.

Să luăm și o altă concluzie a lui Vl. Pasti, anume aceea că "probleme interne, care sunt problemele tranzitiei, sunt de regulă ignorante de sistemul politic". Mi-e greu să înțeleg cum poate sta ca alături, pe de o parte, de criteriul autorului de măsurare a tranzitiei politice, pe de altă parte, de teza că o parte a tranzitiei s-a încheiat. Primul dintre vecinii ei mă împiedică să zic că tranzitia politică a avut vreun succes, în timp ce al doilea mă

somează să susțin cel puțin un succes parțial.

În sfârșit, Vl. Pasti pare încă prins de mrejile celui de-al doilea model pe care îl menționează (și îl respinge) atunci când mai crede că avem două lucruri distincte: pe de o parte, probleme de soluționat; pe de altă parte, un sistem politic menit să le facă față. El definește, cum am văzut, problemele care nu puteau fi soluționate de vechiul regim și, apoi, pune înaintea nouui regim politic chestiunea soluționării lor. Întrebarea este dacă acele probleme rămân invariante în raport cu regimul politic; dacă nu cumva, odată cu tranzitia, se schimbă și problemele cărora trebuie să le răspundă un sistem politic. Nu e aici locul pentru a argumenta mai pe larg în această chestiune. Dar vreau să menționez că, după mine, răspunsul este afirmativ.

Apoi, mai este o dificultate. Pentru Vl. Pasti, pare-se că soluționarea deficiențelor vechiului regim nu se poate face decât de un alt regim politic. Îmi permit să atrag aici atenția că o astfel de susținere își are ea însăși unele prealabile; anume, prealabile teoretice foarte generale: un libertarian nu ar fi de acord cu un astfel de punct de vedere. Vl. Pasti este mai degrabă un comunitarian. Aceasta nu e de bună seamă nicidcum o obiecție; dar e atragerea atenției asupra faptului că unele susțineri ale sale precum: "Problema pentru România nu este să se asigure funcționarea lină a mecanismelor economico-financiare, ci să le schimbe radical. E o intervenție brutală în realitate, pe care n-are cine s-o facă decât politicul. și o face prin forță, impunând noua realitate, pe baza unor opțiuni politice" - își au presupozitii care, la o adică, ar trebui explicitate. și în același timp ar trebui văzut (și eventual criticat) ce se întâmplă dacă cineva adoptă o altă poziție teoretică.

Cu aceasta, ajung în sfârșit la cel de-al treilea model care ziceam că este posibil. Nu îmi propun să îl susțin; nu îmi propun să argumentez în favoarea lui (deși

cele spuse mai devreme sigur că ar putea fi luate astfel). Vreau doar să îl enunț; cititorul atent va putea să sesizeze însă imediat câteva lucruri în ce îl privește: a) nu este un model în două trepte; b) împinge cerințele puse de VI. Pasti unui model de evaluare a tranzitiei politice; c) e în acord cu punctele de forță ale modelului lui VI. Pasti; d) răspunde și criticiilor formulate la adresa modelului lui VI. Pasti; e) în fond, e un model care poate merită să fie criticat.

Așadar, avem:

3) În România au fost create o sumă de instituții politice caracteristice unui sistem democratic modern. Problema este dacă ele vor reuși să asigure funcționarea pe termen lung a societății românești.

Să observăm în încheiere următorul lucru: în formularea acestui model, criteriile pe care le-am avut în vedere au fost metodologice; dar obiectivile contra lui vor putea fi atât metodologice, cât și empirice.